

Planuri de lecții comentate

FORMAREA POPORULUI ROMÂN

(clasa a VIII-a)

ORA I

Continuitatea și romanizarea populației autohtone

- Noțiunea de formare a unui popor (1).
- Probleme fundamentale : (2)
 - Spațială — unde ?
 - Temporală — când ?
 - Modală — cum ?
- *Continuitatea geto-dacilor în provincia romană Dacia* (3)
- *Romanizarea :*
 - Definirea procesului (4)
 - *Aria romanității orientale* (5)
 - *Etapa I : Influența civilizației romane (secolul I î.e.n. — 106 e.n.)* (6)
 - *Etapa II : Romanizarea masivă, sistematică, organizată (106—271 e.n.)* (7)
- *Continuitatea geto-dacilor romanizați — străromânii.*
- *Intensitatea procesului de romanizare* (8).
- *Dovezi arheologice ; monede și tezaure din bronz* (9).
- *Păstrarea toponimelor și hidronimelor autohtone* (10).
- *Explicarea dispariției numelor de așezări* (11).
- *Pătrunderea creștinismului* (12).
- *Continuarea legăturilor cu Imperiul Roman (271 — secolul VII e.n.) Terminarea romanizării : Romanizarea dacilor liberi* (13).
- *Relațiile cu migratorii* (14).

ORA II

Încheierea procesului formării poporului român

- *Venirea slavilor* (15).
- *Ruperea masei etnice romanizate din sud-estul Europei* (16).
- *Ponderea străromânilor în cadrul romanității orientale : asimilarea slavilor* (17).

- *Termenul de vlah* : — originea cuvîntului și folosirea lui (18).
- *Limba română*. Componente : (19)
 - Limba latină (proporții, exemple)
 - limba geto-dacă (fondul tra-cic, exemple)
 - limba slavă (momentul sim-biozei cu româna comună, proporții, exemple)
- Caracterul romanic : — structură gramaticală (20)
 - fond principal de cuvinte (21)
- Teoriile emigraționiste (22)
- Sustin : Spațiul formării — Peninsula Balcanică.
 - Timpul formării — secolele III—IX e.n.
 - Modul formării — din latini de condiție joasă care au migrat pe teritoriul României între secolele IX—XIII.
- Combaterea teoriilor emigraționiste. (23)
 - continuitatea.
 - romanizarea.
 - termenul de vlah.
- Asemănarea cu formarea popoarelor romanice din Europa (24).
- *Concluzii finale* — *Poporul român s-a format pe actualul teritoriu al țării noastre între secolele I î.e.n. — I e.n. în prima etapă populația geto-dacă a fost romanizată constituind străromânii. În a doua etapă, prin asimilarea slavilor, s-a terminat procesul etnogenezei românilor. Limba română s-a constituit concomitent și a urmat același proces.*

Comentariu istoric.

1. Amploarea, complexitatea și profunzimea discuțiilor¹ asupra genezei poporului român, valoarea ei intrinsecă, relevă imediat că este cea mai însemnată problemă a istoriei noastre străvechi și vechi și ca atare impune de la început lămurirea noțiunii de formare a unui popor. Ea trebuie definită ca un proces istoric complex, îndelungat, în timpul căruia prin acumulări cantitative treptate, de intensitate variabilă, se ajunge la modificarea structurii unei vechi populații și la apariția unui nou popor.

2. Tema abordată ridică în fața aceluia care o urmărește trei probleme fundamentale : a spațiului — *unde* ? — a timpului — *cînd* ? și a modului — *cum* ? s-a format poporul român. Rezolvarea lor prin folosirea unei argumentații științifice permite să se dovedească în fața oricui, specialist sau nu, evoluția, structura și consolidarea, în timp și în spațiu, a poporului român.

3. Demonstrarea continuității geto-dacilor, făcută în ora precedentă, este un prim argument care pledează puternic, convingător în favoarea tezei

¹ Pentru caracterul discuțiilor purtate în istoriografie a se consulta *Istoria României*, I, București, 1959 — p. 776—782 ; C. C. Giurescu, *Formarea poporului român*, Craiova. 1973, passim.

că poporul român s-a născut pe actualul teritoriu al patriei noastre, una din componentele lui principale fiind elementul autohton.

4. Populația băștinașă care a rămas să viețuiască în provincia romană Dacia a continuat să fie supusă procesului de romanizare. Procesul de romanizare a fost un fenomen complex prin care se acceptă de către o populație-civilizația romană în ansamblu, iar urmarea lui este apariția unui nou popor romanic.

5. Aria pe care s-a înfăptuit romanizarea populației din sud-estul Europei, unde a apărut *romanitatea orientală*, a fost demarcată de așa numita linie Jirechek. Stabilită la sfârșitul secolului trecut, acceptată cu mici modificări până astăzi, ea unește zona de la nord de Skoplje cu lacul Orhida, regiunile de la est de Sofia cu versantul nordic al Munților Balcani mergând până la litoralul Mării Negre. Astfel au fost separate ținuturile de civilizație grecească, extinse pe o arie redusă la litoral, de cele de civilizație romană. În interiorul suprafeței *romanității orientale* se disting două zone: spre vest unde s-a format populația vorbind limba dalmată, dispărută la sfârșitul secolului trecut, și spre nord-est unde locuia populația moeso-geto-dacică, din care s-a născut poporul român. Aceasta din urmă a ocupat o suprafață sprijinită în sud pe Munții Haemus, iar în nord pe Munții Carpați septentrionali, fiind, pe toată întinderea, unitară din punctul de vedere al structurii civilizației.

6. Populația din spațiul carpato-balcanic a primit influența civilizației romane din secolul I î.e.n., prin intermediul negustorilor, meșteșugarilor chemați să lucreze în această zonă, al oștenilor care din diverse motive dezertaseră, în fine, prin expediții militare a căror urmare a fost strămutarea masivă de oameni din nordul în sudul Dunării. Populația transmutată forțat ades a pendulat de pe un mal pe altul al marelui fluviu, formând o adevărată punte vie peste el.

7. Asupra populației moeso-geto-dacice, influențată de civilizația romană, rămasă să viețuiască în Dacia, după formarea provinciei romane (106 e.n.) căci nu fusese exterminată (așa cum nu a fost distrus nici unul dintre neamurile cucerite de romani) s-a exercitat o puternică acțiune de romanizare. Spre deosebire de perioada precedentă, în timpul existenței provinciei imperiale (106—271 e.n.) *romanizarea a fost masivă, sistematică, organizată*, înfăptuită prin limba latină, armată, urbanizare și instituții de civilizație.

8. Urmărind procesul de romanizare remarcăm că el nu s-a produs cu aceeași intensitate pe tot teritoriul provinciei. El a fost mai accentuat în zonele unde pătrunderea profundă și rapidă a civilizației urbane latine s-a manifestat mai pregnant, iar în ținuturile mai depărtate de orașe sau de centrele cu mare pondere economică procesul s-a desfășurat mai lent. În orice caz chiar dacă au existat deosebiri de intensitate, semnificativ este faptul că în momentul în care împăratul Aurelian (271—275 e.n.) a ordonat retragerea trupelor sale a lăsat aici o populație romanică, locuind toată suprafața *romanității orientale*.

9. Pentru continuitatea de locuire a populației romanice în străvechea ei vatră, grăitoare sînt dovezile oferite de descoperirile arheologice. La Cluj-Napoca, la Alba-Iulia (Apulum), la Ulpia Traiana Sarmisegetusa au fost găsite urme de locuire ale unor părți din fostele construcții urbane, ușor de fortificat pentru un număr mic de oameni : amfiteatrele. Ele datează dintr-o perioadă cuprinsă între sfîrșitul secolului al III-lea și finele secolului al IV-lea, iar în cazul Albei-Iulia mărturiile arheologice le prelungesc pînă în veacul al VI-lea. Numai în momentul în care nu au mai avut pondere economică, iar securitatea vieții a fost mai mare în mediul rural, s-a ajuns la abandonarea totală a fortificațiilor urbane.

Venirea masivă a citadinilor în sate și-a găsit ecoul în limba română. Prin această transmutare de populație filologii explică faptul că limba română este singura limbă romanică în care termenul de „pămînt” provine de la *pavimentum* și nu de la *terra* ca în celelalte cazuri.

În fine, descoperirile arheologice din peste 50 de localități rurale din Transilvania și din numeroase altele de aceeași factură situate în sudul și estul Munților Carpați, dintre care mai cunoscute sînt Biertan, Bratei, Cipău, Morești, Soporul de Cîmpie etc. (Transilvania); cele aparținînd culturii Ipo-tești-Cîndești-Ciurelu A (Oltenia-Muntenia), și culturii Botoșana-Gherăseni (Moldova), atestă aceeași continuitate a populației moeso-geto-dacice romanizate între secolele IV—VII e.n. Constanța pe aceleași locuri a populației romanice este demonstrată și de descoperirea monedelor și tezaurilor monetare din bronz, emise între sfîrșitul secolului al III-lea și al VI-lea. Folosirea monedelor mărunte arată existența unei populații romanizate care le cunoștea valoarea de schimb, spre deosebire de migratorii ce prețuiau întrebuințarea și păstrarea exclusivă a monedelor din metal prețios.

10. Perpetuarea hidronimelor și a toponimelor străvechi moeso-geto-dace demonstrează și ea continuitatea etnică pe aceste meleaguri. Amintim, pentru a ne sprijini afirmația, cunoscutul *Donaris* care a generat hidronimul Dunărea, *Maris* ce a dus la Mureș, *Crisius* de unde s-a născut Crișul, și *Porata* strămoșul Prutului, Parîngul se pare nealterat de curgerea timpului etc. În cazul în care ar fi fost părăsite aceste pămînturi de populația romanică autohtonă, noii veniți și ocupanți ai locurilor ar fi dat pentru apele principale denumiri deosebite de cele geto-dace, așa cum s-a întîmplat în cazul slavilor care s-au așezat și au rămas alături de băștinași, impunînd hidronime pentru ape curgătoare de însemnătate secundară.

11. Numele localităților nu s-au păstrat deoarece au fost abandonate cînd și-au pierdut însemnătatea strategică și economică, iar acele care au fost repopulate și revitalizezate au căpatat denumiri noi de la oamenii medievali din a căror memorie se ștersese imaginea antichității.

12. Răspîndirea creștinismului este o altă dovadă a continuității populației autohtone romanice. Pătrunderea religiei creștine s-a împlănit probabil înainte de retragerea aureliană, dar nu s-a putut manifesta deschis deoarece a devenit oficială numai după promulgarea edictului din Milan (313). Cum s-a realizat creștinarea populației nord-danubiene nu știm. Probabil au fost misionari care au predicat în limba latină găsind audiență la populația autohtonă care-i înțelegea. Fără a insista asupra cunoscutelor izvoare scrise

și dovezi arheologice, care vădese pătrunderea și acceptarea creștinismului de către populația romană din spațiul carpato-danubian, ne oprim numai asupra unei alte mărturii peremptorii. Populația a preluat, a întrebuintat și a perpetuat termenii fundamentali ai religiei creștine din latină, situație ce arată legătura directă cu Imperiul Roman și vechimea acestei credințe. Numărul mare de locuitori romani creștini a impus și crearea de episcopii în spațiul carpato-danubian așa cum au fost acelea de la Litterata și Recidiva, pomenite de Justinian (527—565) în *Novela XI*.

13. Imediat după retragerea aureliană aceia care au venit și s-au așezat lângă populația romană au fost geto-dacii liberi-carpici, costobocii și nu migratorii germanici sau asiatici. Descoperirile arheologice de la Murgeni, Cipău, Bratei, Laslea etc. sînt concludente. S-a ajuns la o coabitare între populația romanizată și noii veniți care, la rîndul lor, fiind într-un vechi și permanent contact cu provincia imperială Dacia, au fost cu repeziciune romanizați. La realizarea acestui proces a contribuit și faptul că după retragerea aureliană împărații romani au continuat să considere o stăpînire *de jure* asupra fostei provincii imperiale Dacia. Constantin cel Mare (305 + 336) a încercat să restabilească autoritatea imperială asupra teritoriului fostei provincii. A întărit capetele de pod de la Drobeta, Sucidava, Constantiniana-Daphne (în fața Turtucaiei), Barboși, Aliobrix (Cartal) și a construit podul din piatră de la Sucidava terminat în 328. Imperiul a putut să construiască noi fortificații și la oarecare distanță de Dunăre, cum a fost castrul de la Pietroasele, ce apăra drumul care ducea spre sudul Moldovei, în condițiile în care vizigoții și ostrogoții, aflați acolo, aveau statut de *foederati*. Pînă după înfrîngerea și alungarea goților de către huni (376 e.n.) și stabilirea centrului politic hunic în Cîmpia Panonică, la începutul secolului al V-lea, în timpul domniei lui Teodosiu al II-lea (408—450), imperiul și-a menținut dominația *de jure* asupra spațiului carpato-dunărean contribuind la continuarea și desăvîrșirea romanizării extinse acum și asupra geto-dacilor liberi.

Reînnoarea legăturilor strînse ale imperiului cu spațiul nord dunărean și restabilirea controlului asupra lui s-a realizat în timpul lui Justin I (518—527), continuîndu-se în vremea lui Justinian I cînd cel puțin Oltenia, Muntenia, Moldova de sud și Dobrogea au fost controlate efectiv de romano-bizantini.

14. Instaurarea dominației neamurilor migratoare asiatice — huni — sau germanice — gepizi, vandali etc. — nu a dus la distrugerea populației romane din spațiul carpato-balcanic. Conducătorii migratorilor erau interesați să stabilească un *modus vivendi* amabil cu autohtonii care se obligau să le dea diverse danii în natură, în bani și să le presteze unele munci în schimbul protecției militare. În general neamurile migratoare și-au avut centrele lor politice în afara sau la marginea teritoriului locuit de băștinașii romani controlînd numai pămîntul acestora, unde au lăsat puține urme.

15. Între anii 558—568 au reușit să vină și să se stabilească în Cîmpia Panonică avarii. Ei au procedat asemeni altor neamuri migratoare : au exercitat o stăpînire nominală asupra populației romane din spațiul balcano-carpatic realizînd-o prin raiduri prădalnice, pornite din ringul avar

aflat în afara ariei *romanității orientale*. Din informațiile oferite de Jordanes și Procopius aflăm că la adăpostul avarilor au venit și slavii. Ei au sosit pe teritoriul patriei noastre către sfârșitul secolului al VI-lea fiind împărțiți în *sclavini* (Moldova și estul Munteniei) și *anți* (la est de Nistru). Sclavinii, treptat, s-au răspândit pe întreg teritoriul României, pătrunzând și în Transilvania prin pasurile munților. Principalele lor centre au fost probabil la Suceava, Sopot și la Sărata-Monteoru unde au fost descoperite vestigiile unor necropole în care se întâlnesc ritul de înmormintare slav alături de cel bășinaș.

16. După prăbușirea graniței dunărene a Imperiului Bizantin, ca urmare a răscoalei unităților comandate de centurionul Fokas (602), nouă triburi slave au migrat în sudul Dunării și s-au stabilit acolo. Slavii au rupt în acel moment masa etnică a *romanității orientale* existentă în sud-estul Europei.

17. În aceste condiții numai partea cea mai rezistentă a populației romanice, aflată în nordul Dunării, *STRĂROMÂNII*, au putut să-și conserve întreaga existență. În același timp, o mică parte a populației romanice din sudul Dunării, care a avut mobilitate datorită ocupației — păstoritul — a reușit să-și apere ființa neamului formând grupurile etnice ale macedo-românilor, istroromânilor, meglenoromânilor etc.

De acum înainte pentru etnogeneza românilor rolul determinant a început să-l aibă, din punct de vedere etnic, grupul nord dunărean al *străromânilor*, rămas singurul reprezentant al *romanității orientale*. Avînd o superioritate numerică evidentă, un potențial biologic mai ridicat, o structurare a principalelor trăsături ale viitorului popor român o dezvoltare și organizare economico-sociale superioare, populația autohtonă romanică — *străromânii* — i-a asimilat treptat pe slavi. Procesul de asimilare s-a petrecut lent, între secolele VII—IX e.n., fiind atestat în special de descoperirile arheologice de la Sărata-Monteoru, Morești, Bratei, cultura Ipotești-Cîndești-Ciurel B, etc.

18. Încheierea procesului de asimilare a slavilor, în timpul secolelor VII—IX, este atestat și de folosirea de către cronicarii medievali a numelui de vlah pentru români. Termenul, de origine germanică, a fost întrebuințat inițial pentru desemnarea populațiilor romanizate, apoi a fost preluat de bizantini și de slavii de sud care i-au numit pe români vlahi. Apariția la Kekavmenos (scriitor bizantin din secolul al XI-lea) a termenului de *vlah* în legătură cu nararea unor fapte din veacul al X-lea, arată că pentru bizantini și cei din jurul lor era evidentă nașterea unui nou popor. Aproximativ în aceeași perioadă a apărut și topicul Vlașca — Țara Românilor. Aceasta dovedește că stăpînirea spațiului carpato-dunărean de către vlahi era recunoscută de străini, căci românii s-au numit pe ei înșiși *români* sau *rumâni* de la latinescul *romanus*.

Adoptarea de către slavii de est a termenului *voloh*, deosebit prin fonetism de acela de vlah, arată că i-au găsit pe români pe aceste locuri și i-au cunoscut direct.

19. Urmărirea istoriei limbii române confirmă concluziile rezultate din analiza izvoarelor istorice. Poporul român este născut din simbioza dintre moeso-geto-daci și romani (coloniști romanizați sau romani) care au format o populație romanică ce i-a asimilat pe slavi. Filologii au demonstrat convingător că limba română are drept componentă principală limba latină vorbită de oamenii de rînd; fără a stăruia asupra exemplelor, lesne de găsit în toate domeniile vieții, trebuie să arătăm că latina a lăsat peste 2/3 din totalul lexicului actual. Astfel, din limba latină provin termeni agricoli, familiari, zilele săptămîinii, lunile anului etc.

În limba română se păstrează peste 100 de cuvinte de origine geto-dacă, mărturie a amalgamării moeso-geto-dacilor și latinilor. Termenii proveniți din limba geto-dacă creează unul dintre caracterele specifice ale limbii române.

Înrudirea cu limba albaneză nu arată formarea poporului român în Peninsula Balcanică, ci numai faptul că ambele limbi s-au desprins dintr-un trunchi comun. Analiza atentă și circumstanțiată a filologilor a demonstrat convingător că cele două limbi au păstrat elemente comune dintr-o perioadă a romanizării, dintr-un nucleu unic, *fondul tracic*.

La cumpăna secolelor VI—VII, cînd slavii au rupt masa etnică a *romanității orientale*, filologii socotesc că *limba română comună* era deplin structurată. Se folosește termenul de *limba română comună* deoarece se consideră că din ea s-au desprins atît limba română actuală, cît și graiurile și dialectele vorbite de macedoromâni, meglenoromâni etc. Afirmația că limba era deplin conturată în momentul venirii slavilor se sprijină pe faptul că influența lor asupra structurii gramaticale se reduce la vocativul O — iar termenii paleoslavi din fondul principal de cuvinte arată o participare a noilor veniți la evoluția civilizației locale. Astfel este termenul de *coasă* care arată o îmbunătățire a uneltelor de recoltat cereale.

20. Din analiza structurii limbii române rezultă că ea face parte din familia limbilor romanice. Filologii au dovedit că întreaga structură gramaticală a limbii române este latină cu excepția vocativului în — O, care pare a fi de origine slavă.

21. Fondul principal de cuvinte arată și el caracterul romanic al limbii române. Peste 66% din cuvintele fundamentale folosite astăzi de români sînt de origine latină în timp ce proporția celor de origine geto-dacă și paleoslavă este mai redusă.

22. Deși singura concluzie ce se poate trage din urmărirea argumentelor științifice care arată cum s-a format poporul român este aceea că spațiul genezei lui a fost teritoriul României, perioada constituirii durînd între secolele I î.e.n. și secolele VIII—IX e.n., iar modul de formare a fost simbioza geto-dacilor cu romanii — componente principale — și apariția unei populații romanice, care i-a asimilat pe slavi — componentă secundară —, încă din secolul al XVIII-lea au fost istorici ca I. Sultz și Chr. Engel susținători ai teoriei că etnogeneza românilor ar fi avut loc undeva în Peninsula Balcanică. Animat de ideile celor ce voiau să găsească și o justificare istorică pentru schimbarea situației geopolitice a sud-estului Europei, isto-

ricul austriac R. Roesler în lucrarea „Rumänische Studien“ (Leipzig, 1871) a dat o formă coerentă teoriei imigraționiste, după el numită și roesleriană.² Roeslerienii și-au găsit o serie de adepți, îndemnați să scrie, pînă astăzi, de rațiuni depărtate de cercetarea științifică, urmărind numai justificarea istorică a unor pretenții teritoriale.³

23. Continuarea discuției de către roeslerieni apare ca nefondată pentru orice om de bună credință care citește argumentația lor atent. S-a demonstrat încă de la sfîrșitul secolului trecut că temeiul lor documentar este extrem de subred, căci autorii pe care i-au folosit nu au fost contemporani cu evenimentele, iar interpretarea imaginilor de pe Columnă s-a dovedit a fi opusă celei reale. În fine, nu au putut beneficia de concludentele rezultate ale săpăturilor arheologice efectuate, în special, în ultimii 30 ani. Pe baza lor au fost infirmate principalele teze ale roeslerienilor: exterminarea populației locale de armata romană, retragerea întregii populații a provinciei în sudul Dunării, în vremea lui Aurelian. Totodată au fost confirmate continuitatea populației băștinașe și romanizarea ei.

24. În această situație putem afirma că formarea poporului român constituie un proces similar cu acela al apariției celorlalte popoare romanice europene: italian, francez, spaniol, portughez. Fiind reprezentantul *romanităților orientale*, înconjurat de popoare nelatine, componenta slavă din structura sa avînd același rol și pondere ca a germanilor pentru popoarele neolatine din Europa occidentală, poporul român a căpătat anumite particularități ce constituie specificul său etnic.

Indicații metodice.

Lecția se predă în cursul a două ore, la clasa a VIII-a.

Propunem ca materia prevăzută în programa de învățămînt să fie împărțită conform planului expus anterior.

Este necesar ca în prima oră să se discute succint continuitatea populației geto-dace în provincia imperială și romanizarea, care au fost predate în ora precedentă. Astfel elevii pot înțelege mai clar, prin evidențierea coordonatelor fundamentale, complexitatea și profunzimea proceselor continuității și romanizării.

Metoda folosită în predarea acestor cunoștințe poate fi conversația deoarece se reactualizează elemente dobîndite în ora precedentă. Profesorul are acum posibilitatea să îmbogățească datele știute pînă în acel moment, iar rezultatul va fi incontestabil pozitiv, dacă nu se va abuza de factologie: lărgirea orizontului intelectual și aprofundarea înțelegerii fenomenului istoric de către elevi.

În timpul discuției profesorul trebuie să formeze noțiuni noi și să găsească mijlocul de a recurge la problematizare. Noțiunea nouă cu care este necesar să rămînă elevii este cea de formare a unui popor. Ea apare acum pentru prima oară în toată complexitatea ei, deci trebuie să i se acorde o atenție sporită. Definirea noțiunii — propusă în comentariul istoric — poate

² Pentru esența teoriei roesleriene, vezi *Istoria României*, ed. cit. I, p. 777 și urm.

³ Cf. articolul *Masa rotundă* (Budapest) I/1979), este cea mai recentă luare de poziție.

fi enunțată de profesor sau stabilită cu ajutorul clasei, care în acest mod va fi convinsă rapid și eficient că este un fenomen complex și obiectiv. Una dintre întrebările problemă ce pot fi adresate elevilor este cea referitoare la cauzele determinante pentru intensitatea procesului de romanizare, atât în planul spațial cât și în cel temporal. Profesorul trebuie să conducă astfel discuția încât să rezulte logic pentru elevi legătura dintre centrele de civilizație latină și înfăptuirea unei romanizări intense, în timp ce în zonele unde erau mai puține așezări ale imperiului, procesul s-a realizat într-un ritm mai lent.

În expunere să se utilizeze mijloacele vizuale cu care este înzestrată școala respectivă: aparat de filmat, epidiascop (epirex), aspectomat, diascop, sau chiar simple fotografii. Un exemplu în această direcție îl poate constitui prezentarea vestigiilor ceramice de la Morești și Sărata-Monteoru: similitudinea lor este elocventă demonstrând continuitatea și unitatea de civilizație a poporului circumscris în spațiul carpato-dunărean.

Se impune totodată folosirea hărții murale istorice simple sau — acolo unde este posibil — a acelora tematice de tip lumino-schemă. Urmărirea imaginii, densității localităților unde au fost descoperite urme ale populației moeso-geto-dacice, ale aceleia romanizate, ale *străromânilor* care i-au asimilat pe slavi și în fine ale românilor, pledează grăitor pentru continuitate și romanizare. Un element care trebuie reliefat și accentuat de profesor îl constituie localitățile unde se suprapun urmele civilizațiilor populațiilor amintite — Bratei, de pildă — constituind cazuri tipice ale permanenței aceleiași populații. Pe harta murală simplă pot fi fixate discuri din carton roșu pentru marcarea centrelor locuite de geto-daci, din carton albastru pentru acelea ale populației romanizate etc. Același principiu poate fi întrebuințat în cazul hărților lumino-schemă unde folosirea becurilor de intensitate luminoasă sau de culoare diferită pentru însemnarea localităților și a succesiunii civilizațiilor materiale poate produce o impresie puternică. Se îmbină astfel elementele imaginii și memoriei auditive—realizate prin expunere orală — cu cele vizuale — obținute prin punctarea hărții — situație care face ca receptarea noilor cunoștințe de către elevi să fie temeinică și de lungă durată.

Pentru ilustrarea continuității populației pe teritoriul României poate fi utilizat și fragmentul din opera *Cezarii* scrisă de împăratul Flavius Claudius Iulianus (361—363) publicat în *Culegere de texte pentru Istoria României*, vol. I, editat sub conducerea acad. Șt. Pascu, lector univ. L. Maior, București, 1977, p. 21—22. Textul este clar, așadar comentariul profesorului poate fi făcut cu ajutorul clasei, prin întrebări.

Cînd se discută formarea limbii române, fără a se încărca lecția, se pot da mai multe exemple ca în manual asupra cuvintelor de origine geto-dacă, latină și slavă. Ajuns în acest moment al expunerii, profesorul este obligat să demonstreze concomitența formării poporului și a limbii: în prima etapă s-a constituit *româna comună*, iar apoi prin asimilarea elementelor slave, s-a format limba română. Termenii de *străromâni* și *limba română comună* trebuiesc bine definiți și precizați. Este necesar să se arate că *limba română comună* a fost vorbită de toată masa populației romanice

reprezentînd *romanitatea orientală*, înainte de ruperea masei ei de slavi, ruptură care a început la îngemănarea veacurilor VI—VII.

În fine, după ce se infirmă cu argumente științifice teoria imigraționistă și se prezintă concluziile finale, poate să se accentueze însemnătatea problemei discutate prin citirea paragrafului din Programul P.C.R., p. 28—29. Astfel elevii vor înțelege mai profund caracterul politic și însemnătatea problemei discutate pentru întreaga istorie a românilor.

BIBLIOGRAFIE ORIENTATIVĂ

Programul P.C.R. de făurire al societății socialiste multilateral dezvoltate și al înaintării către comunism, Editura Politică, București, 1975, p. 28—29.

Berciu D., *Daco-Romania*, Col. Arheologia Mundi, Geneva, 1976.

Idem, *Despre formarea poporului român*, Editura Scrisul Românesc Craiova, 1973.

Dicționarul de istoria veche a României, publicat sub cond. prof. doc. D. M. Pippidi, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 271—284, 509.

Iordănescu A., *Observații asupra originii creștinismului daco-roman*, în *Revista Clasică*, XI—XIII, 1939—1940, p. 193—204.

Istoria limbii române, publicată de un colectiv condus de Florica Dimitrescu, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978, p. 24—93.

Nestor I., *Formarea poporului român*, în *Istoria poporului român* publicată sub redacția acad. A. Oțetea, Ed. Științifică, București 1970, p. 91—114.

Ștefan, Gheorghe, *Formarea poporului român și a limbii sale*, București, Ed. Politică, 1973.

Teodoru D., *Teritoriul est-carpatic în veacurile V—XI. Contribuții arheologice și istorice la problema formării poporului român*, Ed. Junimea, Iași, 1979.

Toropu O., *Romanitatea tîrzie și străromânii în Dacia Traiană sud-carpatică*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1978.

RADU-ȘTEFAN CIOBANU